

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СМАКОВСЬКИЙ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК: 378.011.3-051:005.963.1:[37.013.43:783] (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Бердянськ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Бердянському державному педагогічному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Соломаха Світлана Олександрівна**, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, старший науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти імені академіка І.А. Зязюна.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент **Сулаєва Наталія Вікторівна**, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, декан психолого-педагогічного факультету;

кандидат педагогічних наук, доцент **Бодрова Тетяна Олександрівна**, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування.

Захист відбудеться «03» грудня 2018 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 18.092.01 в Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, 1 поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4) та на сайті університету (<http://bdpu.org/svr/svr18-092-01>).

Автореферат розісланий «02» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Жигір

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес входження України до європейського та світового співтовариства висуває вимоги щодо зміни соціально-економічної ситуації в Україні, перебудови стилю мислення, розвитку особистості на засадах демократичності, що, відповідно, вимагає осмислення ролі культури педагога в суспільстві, його культуротворчого впливу на молоде покоління. Освіта завжди була тією ланкою духовної культури суспільства, де людина виховувалась з прагненням до творчої самореалізації, з почуттям професійної відповідальності, діалектичним мисленням, вмінням цінувати духовні багатства, тяжінням до естетичного збагачення світу. Проте сьогодні суспільно-економічне та духовне життя країни характеризується станом яскраво вираженого культурного дисбалансу, що не сприяє гармонійному розвитку суспільства та, зокрема системи педагогічної освіти. В цьому сенсі особливо актуальним стає завдання підготовки майбутніх педагогів з високим рівнем педагогічної культури, професіоналів, для яких система загальнолюдських та професійних цінностей є основними орієнтирами та критеріями діяльності.

Від рівня сформованості у здобувачів вищої освіти педагогічної культури як інтегрованої частини професійної культури певною мірою залежить якість розв'язання проблем культурно-педагогічної взаємодії, побудови індивідуальної траєкторії професійного педагогічного зростання й результативність виховання учнів.

Проблема формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва набуває особливої актуальності в контексті пріоритетів і основних напрямків реформування вищої освіти. Враховуючи зростаючу потребу суспільства в високоосвічених і свідомих учителях музичного мистецтва, розв'язання проблеми формування їх педагогічної культури, набуття умінь і навичок творчої діяльності у сфері духовної музики стає соціально значущим.

Важливість проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики в Україні підтверджується активним процесом реформування системи освіти, який розпочався прийняттям Закону України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Стратегії Європейського Союзу з освіти та навчання «Європа – 2020» (2011), «Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років» (2014), Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Педагогічної Конституції Європи (2013) та ін. Прийняті закони та нормативні документи України сприятимуть переходу до надання якісної професійної підготовки, подальшому розвитку наукових досліджень в музично-педагогічній галузі, зорієнтованих на зростання особистості через формування педагогічної культури та спрямованість кваліфікації здобувачів вищої освіти на відповідність міжнародному та європейському рівням.

Упродовж останнього часу значно активізувалися наукові пошуки, спрямовані на дослідження теоретичних та практичних аспектів професійної підготовки майбутніх педагогів мистецького профілю.

Методологічним підґрунтям розробки проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва є праці філософів, культурологів, мистецтвознавців з питань духовного життя та духовної культури суспільства в контексті культуротворчої діяльності людини А. Арнольдова, Б. Асаф'єва, О. Барчугова, Г. Батищева, В. Бачиніна, О. Беліка, М. Бердяєва, Н. Бесарабової, В. Біблера, Г. Бистрової, О. Борисова, П. Гуревича, Р. Гюнтера, М. Дорохової, Г. Драча, О. Єсіна, Л. Залеської, М. Злобіна, О. Зосім, С. Іконнікової, Т. Іванової, М. Кагана, Л. Когана, М. Колесова, О. Кравченка, Н. Крилової, Л. Левчук, В. Мазепи, Е. Маркаряна, В. Межуєва, Є. Назайкінського, Н. Очеретовської, В. Руднева, Ю. Солоніна та ін.; педагогів з проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів Л. Арчажникової, І. Багаєвої, К. Баханова, Н. Болдирєва, С. Грозана, С. Єлканова, М. Елькіна, М. Жукова, І. Зимньої, І. Зязюна, Т. Іванової, С. Іващенко, Ю. Казакова, Л. Коваль, О. Леонтєва, І. Лернера, В. Лозової, О. Маркової, В. Орлова, Е. Павлютенкова, М. Педаяса, В. Правоторова, Н. Сегеди, Н. Стрельникової, Н. Тарасевич, М. Фалько, С. Федоріщевої, К. Щедролоєвої та теорії професійної культури Ю. Азарова, Л. Воротняк, О. Гармаш, В. Гриньової, О. Гуренко, В. Міshedченко, М. Пічкур, О. Растригіної, О. Рудницької, Т. Сидоренко, Т. Ткаченко, Я. Черньонкова, С. Чорної та ін.

Професійна компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва була предметом дослідження А. Болгарського, Т. Бодрової, Л. Гаврілової, О. Горбенко, Т. Завадської, А. Козир, І. Левіної, О. Матвєєвої, В. Міshedченко, М. Михаськової, О. Олексюк, О. Отич, А. Растригіної, М. Рудзяк, О. Рудницької, Г. Падалки, Л. Пастушенко, І. Полубояриної, Р. Савченка, С. Світайло, С. Соломахи, Н. Юдзіонок, О. Щолокової та ін.

Запровадження культурологічного підходу та ціннісно-сислової готовності студентів музичного напрямку підготовки досліджували С. Козаченко, Ю. Пелех, Н. Сулаєва, О. Шевченко та ін. Окремі питання використання духовної музики в процесі навчання розглядали С. Горбенко, І. Карпенко (духовно-катарсичне перетворення), М. Маріо (історичний аспект), А. Трохименко (консолідаційні впливи) та ін.

Різні аспекти формування фахової культури майбутніх учителів музики вивчали О. Андрейко (виконавський), М. Демір (інтерпретаційний), Л. Москальова (морально-етичний), Т. Ткаченко (вокально-звуковий), В. Тушева (науково-дослідницький) та ін.

Разом з тим, у теорії та методиці професійної освіти, незважаючи на наявний позитивний педагогічний досвід, проблема формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики дотепер залишається теоретично та практично актуальною й вимагає подальшої наукової розробки. Зокрема, в практиці роботи закладів вищої освіти визначаються наявні суперечності між:

- поширенням впливу релігійної культури та сакральної музики, зокрема на духовну сферу життя людини та не достатнє використання її потенціалу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва;

- потребою суспільства у педагогах з високим рівнем педагогічної культури та орієнтацією підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на знаннєвий і вузькокомпетентнісний підходи;

- необхідністю формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва та недостатньою розробленістю методів і прийомів їх професійної підготовки на матеріалі духовної музики;

- потенційними можливостями виховного середовища закладу вищої освіти щодо формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики та недостатньою професійною підготовкою викладачів до здійснення такого процесу.

Визначені суперечності спричинили необхідність дослідження проблеми теоретичного обґрунтування, розробки та експериментальної перевірки моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, що зумовило вибір теми дисертації **«Формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної теми кафедри теорії і методики навчання мистецьких дисциплін Бердянського державного педагогічного університету «Професійна підготовка майбутніх учителів мистецьких дисциплін в умовах багаторівневої підготовки» (протокол № 1 від 28.08.2014 р.). Тему дисертації затверджено вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 9 від 24.04.2007 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 28.03.2017 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної, культурологічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

2. Схарактеризувати культуротворчий потенціал духовної музики у формуванні педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

3. Проаналізувати нормативне забезпечення процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

4. Визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

5. Науково обґрунтувати та розробити модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

6. Експериментально перевірити ефективність моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

теоретичні: аналіз і синтез наукових джерел – для визначення сутнісних ознак і структури педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, виявлення критеріїв, показників та рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва; моделювання – для розробки моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики;

емпіричні: спостереження, інтерв'ювання, анкетування, бесіди, тестування, опитування – для визначення рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для перевірки ефективності моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики; статистичні (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження) – для підтвердження достовірності результатів наукового пошуку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, що ґрунтується на засадах системного, компетентнісного, міждисциплінарного, культурологічного, особистісно орієнтованого підходів; виявлено потенційні можливості духовної музики для формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва;

- *уточнено* термінологічний апарат у контексті формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, зокрема, сутність поняття: «педагогічна культура майбутніх учителів музичного мистецтва»; критерії та показники сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики;

- *удосконалено* зміст навчання майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики;

- *подальшого розвитку* набули ідеї запровадження системного, компетентнісного, міждисциплінарного, особистісноорієнтованого, культурологічного підходів до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; формування педагогічної компетентності майбутніх учителів засобами духовної музики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що створено та впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва *спецкурс* «Особливості ознайомлення студентів з духовною музикою» та *репертуарний каталог* для майбутніх учителів музичного мистецтва.

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх учителів з музичного мистецтва у післядипломній освіті та системі підвищення кваліфікації, при розробці спецкурсів і практичних рекомендацій у закладах вищої педагогічної освіти України.

Матеріали дослідження впроваджено в освітній процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 37–22/595 від 11.05.2018 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 1134 від 22.05.2018 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 452 від 17.05.2018 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/35–2 від 30.05.2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: міжнародних: «Прогресивное развитие мировой науки» (Донецьк, 2012), «X Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті проф. О.П. Рудницької» (Київ, 2013), «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців мистецької освіти» (Бердянськ, 2013); «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (Переяслав-Хмельницький, 2015); «XIII міжнародні педагогічні читання пам'яті професора О.П. Рудницької» (Київ, 2015); «XIV Міжнародні мистецько-педагогічні читання пам'яті професора О.П. Рудницької «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (Київ, 2016); всеукраїнських: «Актуальні проблеми фахової підготовки студентів музично-педагогічного профілю згідно з новими стандартами й програмами» (Переяслав-Хмельницький, 2015), «Актуальні проблеми викладання виконавських дисциплін у педагогічному вузі» (Переяслав-Хмельницький, 2015); «М.Д. Леонтович і сучасність» (до 140-річчя з дня народження) (Суми, 2017); міжвузівських: регіональний науково-методичний семінар «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (Умань, 2012).

Публікації. Основні положення і результати дослідження викладено у 13 одноосібних публікаціях, серед них: 5 статей у наукових фахових виданнях України з психолого-педагогічних наук, 1 стаття в зарубіжному науковому виданні, 5 тез доповідей у матеріалах конференцій, 2 статті у колективних монографіях.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури з 243 джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 295 сторінок, з них – 199 сторінок основного тексту. Робота містить 17 таблиць, 2 рисунки. Додатки розміщено на 72 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми та доцільність її наукової розробки, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про впровадження й

апробацію результатів дослідження, відомості про публікації, в яких відображено основні теоретичні положення, висновки дисертаційного дослідження, а також подано структуру дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва»** розглянуто науково-педагогічну категорію «педагогічна культура майбутніх учителів музичного мистецтва» та визначено роль духовної музики у формуванні педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Теоретичний аналіз джерельної бази дослідження (С. Вітвицька, О. Газман, В. Гриньова, В. Лозова, Т. Сидоренко, В. Сухомлинський, Т. Ткаченко, М. Ярмаченко та ін.) дав змогу констатувати, що формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає нових підходів до процесу їх підготовки, зокрема компетентнісного, системного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого та культурологічного.

З'ясовано, що орієнтиром і результатом підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладі вищої педагогічної освіти є професійна компетентність (Т. Борисенко, Л. Гаврилова, О. Горбунко, І. Левіна, В. Мішеченко, М. Михаськова, О.Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Л. Пастушенко, І. Полубоярина, Т. Пляченко, А. Растригіна, М. Рудз'як, Р. Савченко, С. Світало, Л. Юдзіонок та ін.), яка має загальнопрофесійну (педагогічну) і спеціальнопрофесійну (музичну) складові. Педагогічна компетентність є складовою професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, яка включає: знання освітнього процесу, основних психолого-педагогічних дисциплін, методики проведення уроків музики в школі (когнітивна складова); уміння й навички професійно-педагогічної діяльності, навички самостійної роботи і професійної самоосвіти та самовдосконалення, педагогічну творчість (практично-діяльнісна складова); сформованість професійно-особистісних якостей, педагогічну інтуїцію, рефлексію, спостережливість (ціннісно-особистісна складова).

Визначено, що значний вплив на формування педагогічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва має культурологічний підхід (І. Зязюн, А. Кребер, К. Клаксон, О. Рудницька, Е. Тейлор, О. Щолокова та ін.), що орієнтує освітній процес на формування в студентів професійної культури, складовою якої є педагогічна культура.

Аналіз досліджень науковців (А. Козир, Н. Крилова, В. Мішеченко, М. Пічкур, С. Соломаха, К. Щедролоєва та ін.) дозволив визначити сутність поняття «педагогічна культура майбутніх учителів музичного мистецтва» як складне інтегративне особистісне утворення, що охоплює комплекс педагогічних почуттів та мотивацій, художньо-педагогічну компетентність, гуманістично спрямований світогляд та мистецько-педагогічну творчість.

У розділі обґрунтовано компонентну структуру педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, що складається з емоційно-мотиваційного, когнітивно-аксіологічного, морально-світоглядного, діяльнісно-творчого компонентів. Емоційно-мотиваційний компонент педагогічної культури включає, з одного боку, емоційне ставлення до змісту, що

викладається, та здатність викликати відповідні емоції в учнів, уміння мотивувати учнів до опанування цим змістом, а з іншого – власні почуття та мотиви педагогічної діяльності (інтерес до педагогічної діяльності, почуття гуманності, честі і гідності вчителя, оптимізму, задоволення від власної праці тощо). Когнітивно-аксіологічний компонент включає педагогічну компетентність – комплекс здібностей, необхідних для здійснення педагогічної діяльності, що ґрунтується на ціннісних орієнтирах, знаннях, вміннях, навичках, способах діяльності. Морально-світоглядний компонент є системою переконань і установок на діяльність відповідно до моральних цінностей суспільства. Діяльнісно-творчий компонент – здатність породжувати якісно нові педагогічні ідеї, що реалізуються в прийомах, методах, засобах, формах навчання тощо.

У дисертації встановлено, що одним зі способів розширення культурологічного контексту в процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є використання культуротворчого потенціалу духовної музики. Духовна музика – це вокальні або вокально-інструментальні (інколи інструментальні) твори на канонічні, релігійні за змістом тексти або сюжети, які виконуються не лише під час богослужінь, але й у побуті. Дослідники розрізняють храмову, церковну та релігійну музику.

Указано, що спілкування з релігійним мистецтвом впливає на духовне зростання особистості, стимулює моральне вдосконалення, розвиває здатність до розумової концентрації; сприяє розвитку музичної культури та формуванню у студентів системи внутрішніх цінностей, культури свідомості, що є основою підготовки майбутніх фахівців до культурного розвитку особистості. Вагомою ознакою духовної музики є її органічний зв'язок зі словом, який надає творам релігійного змісту предметності й навіть певної зображальності. Музика християнської традиції вивчається у синтезі мистецтв разом з архітектурою, монументальним фресковим живописом, іконописом, прикладним мистецтвом, літературою, – тобто через коло канонічних образів, ідей, втілених різними виражальними засобами різних видів мистецтва.

Аналіз досліджень С. Горбенко, І. Карпенко, М. Маріо, Л. Москальової, Т. Ткаченко, В. Тушевої дозволив визначити функції духовної музики у формуванні педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема: виховна, яка спрямовує устремління особистості до морального вдосконалення, піднесеності прагнень і шляхетності почуттів; психологічна, що викликає у слухачів піднесений емоційний стан, який сприяє проявам індивідуально-психологічних якостей особистості, а відтак, – розвиткові її моральної свідомості; стимулювальна, яка виступаючи засобом організованого впливу, надає певну насолоду, викликає духовне піднесення особистості; просвітницька, що відкриває моральні образи, які відображуються у різних формах мистецьких творів; перетворювальна, що здатна викорінювати негативні та культивувати позитивні моральні якості особистості; креативна, яка розкриває здатність особистості до творчої діяльності у сфері морального виховання; комунікативна функція є колективною (соборною) духовно-естетичною формою спілкування людей.

У другому розділі «**Моделювання процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики**» розглянуто нормативне забезпечення формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, визначено критерії, показники та рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики та розроблено модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Здійснений аналіз державного стандарту підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, навчальних та робочих програм закладів вищої освіти з дисциплін «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики», «Аналіз музичних творів», «Хорове диригування», «Хоровий клас» показав, що у них з різною мірою повноти окреслені завдання формування в студентів педагогічної компетентності, що складає основу когнітивно-аксіологічної та творчодіяльнісної складових педагогічної культури. Проте морально-світоглядна та емоційно-мотиваційна складові мало враховані, головним чином, через послабке залучення міжпредметних зв'язків (філософсько-культурологічних та педагогічно-психологічних). Потенційні можливості використання творів духовної музики у змісті переважної більшості навчальних дисциплін залишаються практично нереалізованими.

У роботі визначено критерії та показники формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики: емоційно-мотиваційний (розвиненість у студентів позитивної мотивації до змісту навчання, педагогічної діяльності, установки на підвищення рівня культури засобами духовної музики; потреба у гармонізації власної емоційної сфери при спілкуванні з духовною музикою, бажання навчити себе й учнів керувати своїми емоціями; сформованість внутрішньої потреби до самостійного набуття знань в сфері духовної музики та їх застосування для творчого перетворення дійсності), когнітивно-аксіологічний (системність знань про культуру людства, її складові та роль у професійній підготовці вчителя; розуміння художньо-естетичного змісту духовної музики та наявність особистісних оцінних ставлень до нього; знання про методiku та практику використання культуротворчого потенціалу української духовної музики в школі), морально-світоглядний (розвиненість професійно-значущих особистісних якостей майбутнього учителя засобами спілкування з духовною музикою; сформованість художньо-ціннісним світом духовної музики гуманістичної педагогічної позиції; орієнтація особистості до морального удосконалення, моральної свідомості, духовного підйому), діяльнісно-творчий (розвиненість педагогічних здібностей (творчих, перцептивних, організаційних); оволодіння спеціальними уміннями й навичками у сфері духовної музики (виконавськими, репертуарними); розвиненість музично-педагогічної творчості, оригінальність розв'язання творчих завдань у сфері оволодіння духовною музикою).

Установлено, що кожна характеристика компонентів формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами

духовної музики визначається за ознаками прояву її показників кількісно у такий спосіб: 1 – показник сформований на початковому рівні; 2 – показник сформований на ресурсному рівні; 3 – показник сформований на імітаційному рівні; 4 – показник педагогічної культури сформований на трансформаційному рівні.

У розділі схарактеризовано модель (рис. 1), метою якої є формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики у процесі їхньої фахової підготовки, завданнями – посилення емоційності та мотивації навчання; формування системи професійних умінь, знань та ціннісних орієнтацій; спрямування навчання на формування гуманістичного світогляду; забезпечення творчої реалізації в процесі професійної підготовки, які впливають зі структури педагогічної культури, що складається з емоційно-мотиваційного, когнітивно-аксіологічного, морально-світоглядного, діяльнісно-творчого компонентів.

У дослідженні моделювання процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики базувалося на основі системного, культурологічного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів з дотриманням принципів культуровідповідності, гуманістичної спрямованості, ціннісно-сислового, інтеграції, єдності, теоретичної й практичної підготовки на основі внутрішньо-та міждисциплінарних зв'язків, розвитку творчого взаємозв'язку та взаємодії, подолання стереотипів діяльності та мислення, плюралізму й свободи вибору.

Реалізація моделі здійснювалася у три взаємопов'язаних етапи (адаптаційний, процесуально-операційний, творчо-реалізуючий) в ході вивчення культурологічних дисциплін циклу загальної підготовки, основних дисциплін циклу професійної підготовки та спецкурсу «Особливості ознайомлення студентів з духовною музикою» через організацію орієнтаційної, навчально-виховної, репетиційної та концертної діяльності з використанням індивідуальної, ансамблевої і групової форм, із застосуванням аналітично-інтерпретаційних, проблемно-дослідницьких, проектно-презентаційних та пояснювально-ілюстративних методів навчання.

Результативність моделі визначалася за рівнем сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики (початковий, ресурсний, імітаційний, трансформаційний) за емоційно-мотиваційним, когнітивно-аксіологічним, морально-світоглядним, діяльнісно-творчим критеріями.

Установлено, що важливими організаційно-педагогічними умовами реалізації моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики є такі: створення загальної позитивної мотивації до організації навчального діалогу з використанням духовної музики; розширення змістової складової формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва матеріалами духовної музики; використання міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

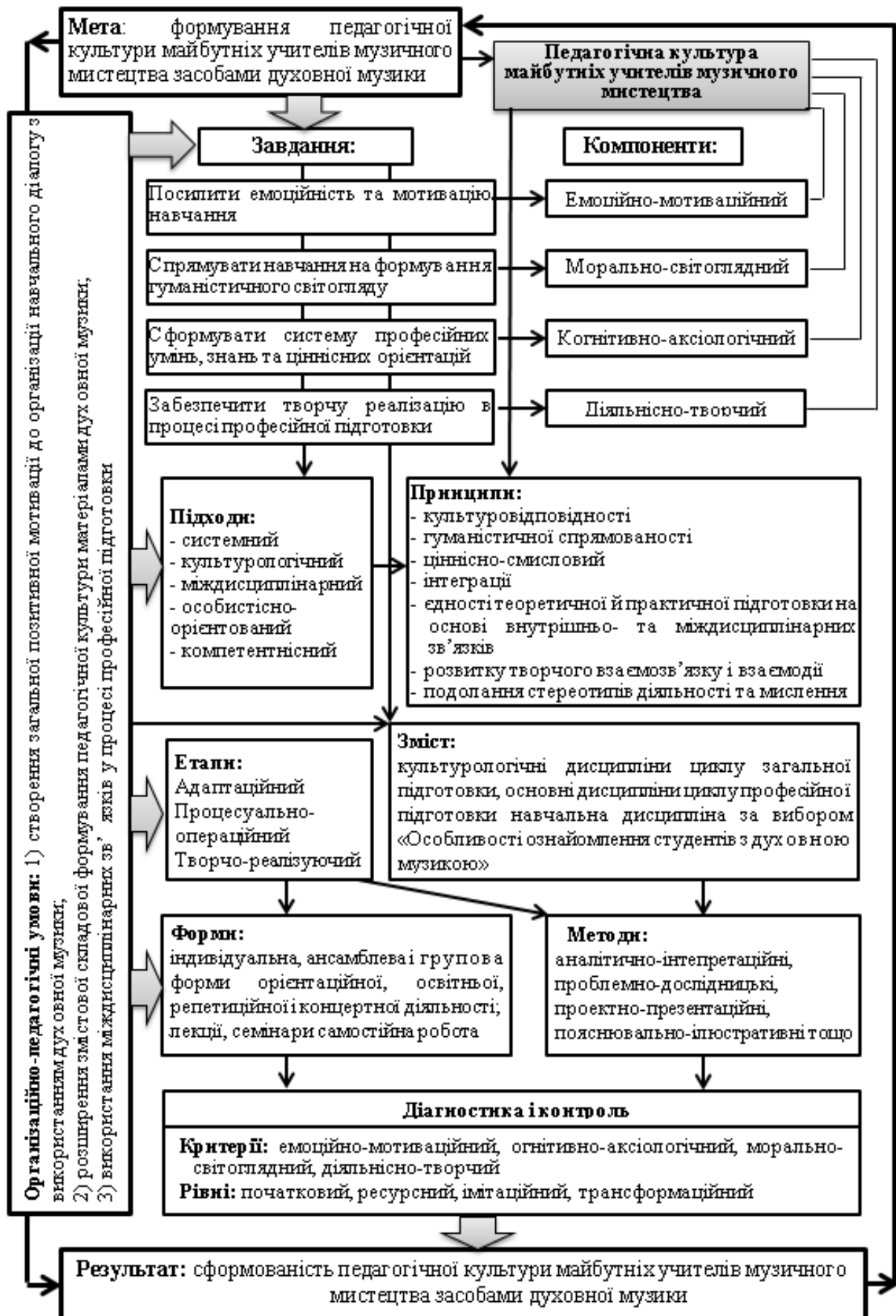

Рис. 1. Модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики

У третьому розділі «**Експериментальна апробація моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики**» описано констатувальний та формувальний етапи дослідно-експериментальної роботи з формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, наведено аналіз результатів ефективності цієї роботи.

Висвітлено результати експериментального дослідження з формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, яке проводилось протягом 2015–2016 н. рр. у закладах вищої освіти України: Бердянському державному педагогічному університеті, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка

Загалом в експерименті брали участь 352 студенти закладів вищої педагогічної освіти України.

У роботі проаналізовано результати констатувального етапу експерименту, які демонструють домінантність початкового і ресурсного рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики за визначеними критеріями у КГ та ЕГ: за емоційно-мотиваційним (20,12 %, 20,24 % та 26,22 %, 24,62 % відповідно), когнітивно-аксіологічним (20,61 %, 20,52 % та 31,22 %, 31,22 % відповідно), морально-світоглядним (19,43 %, 19,78 % та 32,02 %, 32,20 % відповідно), діяльнісно-творчим (22,29 %, 21,47 % та 30,29 %, 28,25 % відповідно), що загалом склало 20,6 % та 29,5 % відповідно. Це підтвердило недостатньо високий стан підготовки студентів-музикантів закладів вищої освіти до культуропедагогічної діяльності та зумовило необхідність пошуку шляхів її удосконалення та необхідність розробки моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу визначити етапи, зміст й упровадити форми, методи, засоби і прийоми проведення формувального експерименту відповідно до структурних компонентів педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. В ході формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики наголос робився на використанні аналітико-інтерпретаційних (функціональний, історико-культурний, соціокультурний аналіз, вивчення мистецтвознавчої літератури тощо); проблемних і дослідницьких (проблемне викладання матеріалу, метод проектів); ігрових (музичний конструктор); експресивних (метод емоційної драматургії, виконання творчих завдань) методах. Серед форм у межах експерименту акцент робився на інтерактивних формах: лекції-парадоксу, лекція-дискусія, семінар-диспут тощо, з використанням пояснювально-ілюстративного, проблемно-пошукового, модельного методів.

В ході формування когнітивно-аксіологічного та морально-світоглядного складових педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва на

лекційних, практичних заняттях, було використано розроблений автором дослідження пакет науково-дослідницьких та творчих завдань. Як методичний інструментарій формування діяльнісно-творчого компонента педагогічної культури було використано вербальні, теоретичні (опрацювання наукової літератури з проблеми) та образно-демонстраційні (концертне виконання музичних творів) методи, методи мистецького вправлення (хорові та диригентські вправи для розвитку різних вокально-технічних та диригентських навичок), оцінно-аналітичні практикуми з інтерпретаційної діяльності на основі духовної музики (ескізне опрацювання духовних хорових творів, метод оцінювання різних видів інтерпретацій творів), що містили комплекс теоретичних, евристичних методів тощо; інтерактивні методи мистецького навчання: «Студент у ролі вчителя музичного мистецтва», «Конкурс молодих виконавців-диригентів», «Я – художній керівник хорового колективу» тощо, які поєднувались бінарно.

Кожний з компонентів педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва формувался у процесі професійної підготовки за допомогою відповідних форм навчання та виховання: традиційних (колективних, групових, індивідуальних), інноваційних (лекція-візуалізація, лекція з елементами проблемного викладу, семінар-диспут, семінар з переважанням самостійної роботи студентів, мікрОВикладання), проведення міні-конференції, «круглого столу», оформлення тематичних стендів, розробка науково-творчих проєктів, прослуховування і обговорення музичних творів, підготовка до концертного виконання духовного твору, концертне виконання духовного твору хором тощо.

Методами формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики були навчальні (пояснювально-ілюстративні, проблемно-пошукові, аналітико-інтерпретативні, модельні, імпресивні, художньо-концептуального синтезу, емоційно-почуттєвого узагальнення, художньо-асоціативний, проблемно-пошукові, сприймання, емоційного впливу, колективного обговорення, творчої роботи) та виховні (стимулювання творчої діяльності, розповідь, бесіда, диспут, дискусія, метод прикладу, прослуховування і обговорення музичних творів, створення спеціальних творчих ситуацій, творчі вправи, привчання, доручення, створення спеціальних творчих ситуацій з акцентуванням культуропедагогічного змісту тощо), що дозволяє підсилити освітній процес у галузі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

У дослідженні здійснено перевірку ефективності розробленої моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики на основі порівняння отриманих статистичних даних у контрольній і експериментальній групах на констатувальному та формувальному етапах визначення динаміки формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Контрольний зріз після проведення формувального експерименту (таблиця 1) показав, що у студентів експериментальних груп, на відміну від контрольних, спостерігалася позитивна динаміка трансформаційного рівня

педагогічної культури (9,77 % до експерименту – 52,16 % після експерименту) за рахунок зниження кількості студентів з початковим (20,21 % до експерименту – 2,8 % після експерименту), ресурсним (29,30 % до експерименту – 18,08 % після експерименту) та імітаційним (39,95 % до експерименту – 26,96 % після експерименту) рівнем. Отже, показник трансформаційного рівня збільшився на 42,39 %, а показники імітаційного, ресурсного, початкового рівнів зменшилися на 12,99 %, 11,22 %, 17,41 % відповідно. У контрольних групах показник трансформаційного рівня сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва трансформаційний рівень збільшився лише на 5,58 %, ресурсного – на 7,32 %, показник імітаційного рівня зменшився на 3,69 %, початкового – на 9,20 %.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики

Групи	Кількість студентів	Початковий				Ресурсний				Імітаційний				Трансформаційний			
		До експ.		Після експ.		До експ.		Після експ.		До експ.		Після експ.		До експ.		Після експ.	
		Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%
КГ	175	36	20,57	20	11,43	51	29,14	64	36,57	71	40,57	64	36,57	17	9,71	27	15,43
ЕГ	177	36	20,34	5	2,82	52	29,38	32	18,08	71	40,11	48	27,12	18	10,17	92	51,98

Таким чином, експериментально доведена ефективність розробленої моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано розв'язання наукової проблеми щодо формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, що виявляється в науковому обґрунтуванні та розробленні моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення завдань і дали змогу сформулювати такі висновки.

1. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної, культурологічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики дав змогу констатувати, що процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва орієнтується на формування в них професійної культури, складовою якої є педагогічна. Сформульовано зміст поняття «педагогічна культура майбутніх учителів музичного мистецтва» як складне інтегративне особистісне утворення, що охоплює комплекс педагогічних почуттів та мотивацій, художньо-педагогічну компетентність, гуманістично спрямований світогляд та мистецько-педагогічну творчість.

Визначено структурні компоненти педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: емоційно-мотиваційний (емоційне ставлення до змісту, що викладається, та здатність викликати відповідні емоції в учнів, вміння мотивувати учнів до опанування цим змістом, власні почуття та мотиви педагогічної діяльності); когнітивно-аксіологічний (комплекс здібностей майбутніх учителів, необхідних для здійснення педагогічної діяльності, що ґрунтується на ціннісних орієнтирах, знаннях, вміннях, навичках, способів діяльності); морально-світоглядний (система переконань і установок особистості майбутніх учителів на діяльність відповідно до моральних цінностей суспільства); діяльнісно-творчий (здатність породжувати якісно нові педагогічні ідеї).

2. Схарактеризовано культуротворчий потенціал духовної музики (вокальні або вокально-інструментальні (інколи інструментальні) твори на канонічні, релігійні за змістом тексти або сюжети, які виконуються не лише під час богослужінь, але й у побуті) у формуванні педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, яка спрямовує устремління особистості до морального вдосконалення, піднесеності прагнень і шляхетності почуттів, сприяє проявам індивідуально-психологічних якостей особистості та розвитку моральної свідомості, допомагає викоріненню негативних і культивуванню позитивних моральних якостей особистості, стимулює розвиток комунікативних якостей особистості через духовно-естетичне спілкування людей. Визначено, що функціями духовної музики у формуванні педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва є: виховна, психологічна, стимулювальна, перетворювальна, креативна та комунікативна.

3. Аналіз нормативного забезпечення процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики дозволив з'ясувати, що потенційні можливості використання творів духовної музики у змісті переважної більшості навчальних дисциплін залишаються практично нереалізованими.

4. Визначено критерії та показники сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики: емоційно-мотиваційний (розвиненість у студентів позитивної мотивації до змісту навчання, педагогічної діяльності, установки на підвищення рівня культури засобами духовної музики; потреба у гармонізації власної емоційної сфери при спілкуванні з духовною музикою, бажання навчити себе й учнів керувати своїми емоціями; сформованість внутрішньої потреби до самостійного набуття знань в сфері духовної музики та їх застосування для творчого перетворення дійсності); когнітивно-аксіологічний (системність знань про культуру людства, її складові та роль у професійній підготовці вчителя; розуміння художньо-естетичного змісту духовної музики та наявність особистісних оцінних ставлень до нього; знання про методiku та практику використання культуротворчого потенціалу української духовної музики в школі); морально-світоглядний (розвиненість професійно-значущих особистісних якостей майбутнього учителя засобами спілкування з духовною музикою; сформованість художньо-ціннісним світом духовної музики гуманістичної

педагогічної позиції; орієнтація особистості до морального удосконалення, моральної свідомості, духовного підйому); діяльнісно-творчий (розвиненість педагогічних здібностей (творчих, перцептивних, організаційних) засобами духовної музики; оволодіння спеціальними уміннями й навичками у сфері духовної музики (виконавськими, репертуарними), розвиненість музично-педагогічної творчості, оригінальність розв'язання творчих завдань у сфері оволодіння духовною музикою).

Охарактеризовано чотири рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва: початковий, ресурсний, імітаційний, трансформаційний.

5. Науково обґрунтовано та розроблено модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва спрямовану на розвиток кожного з її компонентів (емоційно-мотиваційного, когнітивно-аксіологічного, морально-світоглядного, діяльнісно-творчого), завданнями якої є посилення емоційності та мотивації навчання; формування системи професійних умінь, знань та ціннісних орієнтацій; спрямовування навчання на формування гуманістичного світогляду; забезпечення творчої реалізації майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки на основі системного, культурологічного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів з дотриманням принципів культуровідповідності, гуманістичної спрямованості, ціннісно-сислового, інтеграції, єдності, теоретичної й практичної підготовки на основі внутрішньо- та міждисциплінарних зв'язків, розвитку творчого взаємозв'язку і взаємодії, подолання стереотипів діяльності та мислення, плюралізму й свободи вибору. Логіка побудови моделі передбачала певні етапи її реалізації, а саме: адаптаційний, процесуально-операційний, творчо-реалізуючий.

Реалізація моделі ґрунтувалась на змісті культурологічних дисциплін циклу загальної підготовки, основних дисциплін циклу професійної підготовки та спецкурсу «Особливості ознайомлення студентів з духовною музикою» через організацію орієнтаційної, навчально-виховної, репетиційної і концертної діяльності з використанням індивідуальної, ансамблевої і групової форм, із застосуванням аналітично-інтепретаційних, проблемно-дослідницьких, проектно-презентаційних та пояснювально-ілюстративних методів навчання.

6. Експериментально перевірено ефективність моделі формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики шляхом порівняння даних контрольної та експериментальної груп на констатувальному та формувальному етапах, що показали позитивну динаміку трансформаційного рівня педагогічної культури студентів експериментальної групи на 42,39 %, зниження кількості студентів з початковим на 17,41 %, ресурсним – на 11,22 %, імітаційним – на 12,94 %, ресурсним – на 26,96 %, тоді, як у контрольних групах показник трансформаційного рівня збільшився лише на 5,58 %, ресурсного – на 7,32 %, показник імітаційного рівня зменшився на 3,69 %, початкового – на 9,20 %.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами

духовної музики. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень вбачаємо здійснення порівняльно-педагогічного аналізу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання духовного мистецтва у навчанні та вихованні молоді в Україні та за кордоном.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Смаковський Ю. Компоненти, критерії та рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2015. № 11 (130). С. 128–134.

2. Смаковський Ю. Теоретичні основи моделювання процесу формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 3. Бердянськ: ФОП Ткачук О.В. С. 316–324.

3. Смаковський Ю. В. Педагогічна культура вчителя як наукова проблема. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 2. Дніпропетровськ. С. 290–294.

4. Смаковський Ю. Роль духовної музики у формуванні педагогічної культури вчителя. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. 2017. № 3 (67). Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка. С. 252–262.

5. Смаковський Ю. В. Організація та зміст констатувального експерименту з формування педагогічної культури майбутніх учителів музики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2018. Вип.1. Бердянськ: БДПУ. С. 98–105.

Статті в наукових іноземних виданнях

6. Smakovskiy Y.V. Methods of formation of future teachers' pedagogical culture by means of spiritual music. *Znavstvena misel journal*. 2018. Vol.2, №15. Slovenia. P. 22–26.

Матеріали науково-практичних конференцій, тези доповідей

7. Смаковський Ю. В. Духовна музика як засіб моральної саморегуляції майбутніх учителів музики. *Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей: матеріали ІХ Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької* (Київ, 2 грудня 2011 р.). Чернівці: Зелена Буковина, 2011. С. 402–404.

8. Смаковський Ю. В. Виховне значення духовної музики у розвитку особистості майбутніх учителів. *Прогресивное развитие мировой науки: матеріали ІІ Міжнародної наукової конференції* (Донецьк, 1–3 вересня, 2012 р.).

Донецьк, 2012. С. 148–154.

9. Смаковський Ю. В. Духовна музика потужний засіб виховання майбутніх учителів. *Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін*: матеріали регіонального науково-методичного семінару (Умань, 25 квітня 2012 р.). Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. С. 86–88.

10. Смаковський Ю. В. Культуротворчий потенціал духовного мистецтва: історична ретроспектива. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей*: матеріали Х Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П. Рудницької (Київ, 4–5 грудня, 2013 р.). Чернівці. 2013. С. 289–291.

11. Смаковський Ю. В. Духовна музика у розвитку особистості майбутніх учителів. *Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців мистецької освіти*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Бердянськ, 19–20 вересня, 2013 р.). Бердянськ, 2013. С. 143–147.

Колективні монографії

12. Смаковський Ю. В. Духовна музика як засіб розвитку культури вчителя: теоретичні та дидактичні аспекти. *Сучасна професійна підготовка вчителя до викладання мистецьких дисциплін у загальноосвітній школі: проблеми, пошуки, знахідки*: монографія. ред. А.І. Омельченко. Донецьк: Ноулідж, 2010. С. 75–96.

13. Смаковський Ю. В. Педагогічний аспект формування професійного світогляду майбутніх учителів музики. *Розвиток художньо-естетичного світогляду викладачів мистецьких дисциплін на основі інтегративного підходу*: монографія [О.М. Отич, С.О. Соломаха, І.В. Дубінець та ін.]. Бердянськ: ФО-П Ткачук О.В., 2014. – С. 107–116.

АНОТАЦІЇ

Смаковський Ю. В. Формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Бердянський державний педагогічний університет. – Бердянськ, 2018.

У дослідженні теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики, що ґрунтується на засадах системного, компетентнісного, міждисциплінарного, культурологічного, особистісно орієнтованого підходів; виявлено потенційні можливості духовної музики для формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Визначено сутність поняття «педагогічна культура майбутніх учителів музичного мистецтва».

Створено та впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва спецкурс «Особливості ознайомлення студентів з духовною музикою» та репертуарний каталог для майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, модель формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, критерії та рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Smakovskiy Y.V. Pedagogical culture formation of future musical art teachers by means of spiritual music. – Qualification Scientific Thesis Copyright.

A thesis submitted for the degree of Candidate of Science in Pedagogy. Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Berdiansk State Pedagogical University; Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdiansk, 2018.

In the thesis for the first time the model of the pedagogical culture formation of future musical art teachers by means of spiritual music, based on the principles of systematic, competent, interdisciplinary, culturological, personally oriented approaches was theoretically substantiated, developed and experimentally tested; potential possibilities of spiritual music for pedagogical culture formation of future musical art teachers are revealed; the terminological apparatus in the context of the pedagogical culture formation of future musical art teachers by means of spiritual music, in particular, the essence of the concept: "pedagogical culture of future musical art teachers"; the criteria and indicators of the pedagogical culture formation of future musical art teachers by means of spiritual music are specified; the ideas of introducing systematic, competent, interdisciplinary, personally oriented, and culturological approaches to the training of future musical art teachers; formation of future teachers' pedagogical culture by means of spiritual music gained the further development.

On the basis of analyzed and generalized psychological and pedagogical, cultural and art studies' literature, it was found out that professional competence, which has general professional (pedagogical) and specially professional (musical) components is the orientation and the result of future musical art teachers' training in an institution of higher pedagogical education.

It is determined that a cultural approach that guides the educational process towards the students' professional culture formation, which is part of a pedagogical culture, has a significant influence on the pedagogical competence formation of future musical art teachers.

The theoretical analysis of the research problem has allowed for the first time to formulate the definition of "pedagogical culture of future musical art teachers" as a complex integrative personal education, covering a complex of pedagogical feelings and motivations, artistic and pedagogical competence, humanist oriented worldview and artistic and pedagogical creativity.

The thesis substantiates the component structure of the pedagogical culture of future musical art teachers, which consists of emotional and motivational components (emotional attitude to the content taught, and the ability to cause appropriate emotions in students, the ability to motivate students to master this content, personal feelings and motives of the pedagogical activities); cognitive-axiological (complex of

abilities of future teachers, necessary for carrying out of pedagogical activity, based on value orientations, knowledge, skills, abilities, ways of activity); moral-ideological (the system of beliefs and attitudes of future teachers for activities in accordance with the moral values of society); activity-creative component (the ability to generate qualitatively new pedagogical ideas).

The cultural potential of spiritual music (vocal or vocal-instrumental (sometimes instrumental) works is characterized for canonical, religious-content texts or scenes that are performed not only during a worship but also in everyday life) in shaping the pedagogical culture of future music art teachers which directs aspiration of a personality to moral perfection, ascension of aspirations and nobility of feelings, promotes manifestations of individual psychological qualities of personality and development of moral consciousness, helps to eliminate negative and cultivate positive moral qualities of the individual, stimulates the development of the communicative qualities of the individual through spiritual and aesthetic communication of people. It is determined that the functions of spiritual music in shaping the pedagogical culture of future musical art teachers are: educational, psychological, stimulating, transformative, creative and communicative ones.

The model of pedagogical culture formation of future musical art teachers aimed at the development of each of its components (emotionally-motivational, cognitive-axiological, moral-ideological, activity-creative), whose tasks are to increase emotionality and motivation of education; formation of professional skills' system, knowledge and value orientations; directing of education to the formation of a humanistic world outlook; ensuring the creative realization of future musical art teachers in the process of professional training on the basis of systemic, cultural, interdisciplinary, personally oriented, competent approaches with respect to the principles of culture compliance, humanistic orientation, value-semantic, integration, unity, theoretical and practical trainings on the basis of internal and interdisciplinary relationships, development of creative interconnection and interaction, overcoming stereotypes of activity and thinking, pluralism and freedom of choice are developed. The logic of constructing the model foresaw certain stages of its implementation, namely: adaptive, procedural-operational, and creative-realizing.

The implementation of the model was based on the content of the culturological disciplines of the general training cycle, the main disciplines of the professional training cycle and the special course "Features of familiarizing students with spiritual music" through the organization of orientation, educational, rehearsal and concert activities using individual, ensemble and group forms with the use of analytical-interpretational, problem-research, project-presentation and explanatory-illustrative teaching methods.

Criteria and indicators of the pedagogical culture formation of future musical art teachers are determined by means of spiritual music: emotional and motivational (students' positive motivation for the content of teaching, pedagogical activity, setting for raising the level of culture by means of spiritual music, the need to harmonize their own emotional sphere when communicating with the spiritual music, a desire to teach themselves and students how to manage personal emotions; the formation of an internal need for independent learning in the field of spiritual music and their

application for the creative transformation of reality); cognitive-axiological (systematic knowledge of mankind's culture, its components and role in the teacher's professional training; understanding of the artistic and aesthetic content of spiritual music and the presence of personality evaluative attitudes towards it; knowledge of the methodology and practice of using the cultural potential of Ukrainian spiritual music at school); moral-ideological (development of professionally significant personal qualities of the future teacher by means of communication with spiritual music; formation of the artistic and valuable world of spiritual music of a humanistic pedagogical position; orientation of the individual to moral improvement, moral consciousness, spiritual uplift); activity-creative (development of pedagogical abilities (creative, perceptual, organizational) means of spiritual music, mastering of special skills and abilities in the field of spiritual music (performing, repertoire), development of musical and pedagogical creativity, originality of solving creative tasks in the field of mastering spiritual music).

Four levels of pedagogical culture formation of future musical art teachers are characterized: initial, resource, simulation, and transformational.

The study examined the effectiveness of the developed model for the pedagogical culture formation of future musical art teachers by means of spiritual music based on a comparison of the obtained statistical data in the control and experimental groups at the qualifying and formative stages of determining the dynamics of the pedagogical culture formation of future musical art teachers.

The control section after the formative experiment showed that students of experimental groups, in contrast to the control group, had positive dynamics of the transformational level of pedagogical culture (9.77% before the experiment – 52.16% after the experiment) due to the decrease in the number of students with an initial (20.21% before the experiment – 2.8% after the experiment), resource (29.30% before the experiment – 18.08% after the experiment) and simulation (39.95% before the experiment – 26.96% after the experiment) level. Consequently, the indicator of the transformation level increased by 42.39%, while the indicators of the simulation, resource, and initial levels decreased by 12.99%, 11.22%, 17.41% respectively. In control groups, the transformational level indicator of the pedagogical culture formation of future musical art teachers increased by only 5.58%, the resource one – by 7.32%, the imitation level indicator decreased by 3.69%, and the initial – by 9.20%.

The practical significance of the results of the research is that the specialty "Features of Familiarizing Students with Spiritual Music" and the repertoire catalog for future musical art teachers are created and implemented into the process of professional training of future musical art teachers.

Key words: training of future musical art teachers, formation of pedagogical culture of future musical art teachers, model of pedagogical culture formation of future musical art teachers, criteria and levels of pedagogical culture formation of future musical art teachers.